

BÖLÜM 4

I-Anadolu Selçukluları, Eyyûbîler ve Akkoyunlular Dönemi

Mardin: Medeniyetlerin Buluşma Noktası

Malazgirt Zaferi sonrası bölgeye gelen **Artuklular**, Mardin’de en uzun ömürlü Türkmen beyliğini kurmuş ve şehri mimari, bilimsel ve sanatsal eserlerle donatarak bir kültür merkezine dönüştürmüştür.

1-Anadolu Selçuklularının Dolaylı Etkisi

Artuklular, başlangıçtan itibaren Anadolu Selçuklu Devleti ile yakın ilişkiler içinde olmuş ve hatta Selçuklu hizmetine girmişlerdir. Selçuklular, Mardin’de doğrudan büyük mimari eserler inşa etmeseler de, Artuklu mimarisi üzerinde güçlü bir üslup etkisi bırakmışlardır. İki renkli taş kullanımı, dilimli kemerler ve mukarnas gibi Selçuklu mimari unsurları, Artuklu yapılarında da görülür. Bu durum, bir egemen gücün sanatsal dilinin, fiziki varlık olmaksızın dahi bölgesel mimariyi nasıl etkileyebileceğinin önemli bir kanıtıdır.

2-Eyyûbîlerin Siyasi Hegemonyası

Haçlılara karşı mücadeleyle yükselen **Eyyûbîler**, Mardin Artuklularını siyasi olarak kendilerine tabi kılmışlardır. Özellikle Selâhaddin Eyyûbî’nin bölgedeki askeri hareketliliği ve Artuklu kollarına son vermesi, Artukluların bağımsızlığını büyük ölçüde kısıtlamıştır. Mardin’de bulunan Eyyûbî sikkeleri, Eyyûbîlerin ekonomik ve siyasi nüfuzunun şehrin ticari hayatına doğrudan uyum olduğunu göstermektedir. Bu dönem, Eyyûbîlerin mimari eserlerden ziyade siyasi ve ekonomik kontrol aracılığıyla Mardin’i kendi hâkimiyet alanlarına dâhil ettiğini ortaya koyar.

3-İlhanlı Dönemi (13. Yüzyıl Sonları - 14. Yüzyıl Ortaları)

Moğol İmparatorluğu’nun bir kolu olan **İlhanlı Devleti**, Hülagü Han tarafından kurulmuş ve Anadolu’yu etkisi altına almıştır. Mardin, bu dönemde hala

Artuklu Beyliği'nin yönetimi altındaydı. Ancak İlhanlılar'ın bölgeye gelişi ve Hülâgü'nün Mardin Kalesi'ni iki yıl süren bir kuşatmayla ele geçirmesi, Artukluların İlhanlılar'a bağlanmasına neden oldu. Artuklu hükümdarları, İlhanlılara vergi ödeyerek ve onların himayesi altında varlıklarını bir süre daha sürdürdüler. Bu dönemde Mardin, siyasi olarak Moğol-İlhanlı egemenliğine girmiş olsa da, şehirdeki Artuklu mimarisi ve kültürel yapısı büyük ölçüde korunmuştur.

Karakoyunlu Dönemi (15. Yüzyıl)

14. yüzyılın sonlarına doğru İlhanlı Devleti'nin zayıflamasıyla birlikte Anadolu'da yeni güçler ortaya çıktı. Bunlardan biri, Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Kuzey Irak'ta hüküm süren **Karakoyunlu Devleti**'ydi. Karakoyunlular, bir Türkmen devleti olarak bölgeye egemen oldu ve Mardin de bu çekişmeli coğrafyanın önemli bir merkezi haline geldi.

Karakoyunlu hükümdarı **Kara Yusuf**'un oğlu İskender döneminde (1420-1439), Karakoyunlular Mardin'de etkili oldu. Ancak bu egemenliği uzun sürmedi. **Akkoyunlu** Türkmenleriyle yaşanan sürekli mücadeleler, Mardin'in sık sık el değiştirmesine neden oldu. 1432 yılında Akkoyunlu hükümdarı Kara Yülük Osman Bey şehri ele geçirdi.

Daha sonra, Karakoyunlu hükümdarı **Cihan Şah** döneminde (1435-1467), Karakoyunlular şehri tekrar almaya çalışsa da Mardin Kalesi'ni ele geçiremediler. Bu dönem, bölgedeki Türkmen beylikleri arasında yoğun bir iktidar mücadelesine sahne olmuş ve Mardin, bu mücadelelerin tam ortasında kalmıştır.

Sonuç olarak, Mardin'de İlhanlı dönemi daha çok **Artuklular** üzerinden bir himaye ve bağlılık dönemi olarak yaşanırken, **Karakoyunlu dönemi** Akkoyunlularla yaşanan çekişmelerin ve taht kavgalarının etkilediği kısa süreli bir egemenliği dönemi olmuştur. Her iki dönem de şehrin siyasi tarihinde kalıcı eserler bırakmaktan çok, bölgesel güç dengelerinin değiştiği çalkantılı evreleri yansıtır.

Akkoyunluların Mirası Tamamlama Stratejisi

Oğuzların Bayındır boyundan gelen **Akkoyunlular**, Artuklu hâkimiyetine son veren güç olmuştur. 1406 yılında Artuklu hükümdarı İâ'yı yenerek Mardin'i fetheden Akkoyunlu Kara Osman, bu siyasi değişimin öncüsü olmuştur. Ancak bu siyasi geçişe rağmen, Akkoyunlular döneminde Mardin'de önemli

kültürel gelişmeler yaşanmıştır. Bunun en somut örneği, Artuklular tarafından temeli atılan **Kasımiye Medresesi**'nin Akkoyunlu hükümdarı Kasım Padişah tarafından tamamlanmasıdır. Bu durum, fetheden gücün, mevcut kültürel mirası sahiplenerek ve devam ettirerek yerel halkın gözünde meşruiyetini sağlama stratejisi olarak öne çıkmaktadır.

Kalıcı Miras ve Süreklilik

Mardin'in tarihi, farklı hanedanların hâkimiyetine girmesine rağmen kültürel ve mimari alanda şaşırtıcı bir süreklilik sergilemiştir. Her dönem, şehrin taş işçiliği ve mimari diline yeni katmanlar eklemiş, böylece Mardin'i Doğu ve Batı medeniyetlerinin eşsiz bir sentezi haline getirmiştir. Zinciriye Medresesi ve Ulu Cami gibi Artuklu eserleri, Kasımiye Medresesi gibi Akkoyunlu himayesinde tamamlanan yapılarla yan yana varlığını sürdürmüştür. Bu süreklilik, Mardin'i "Taşın Kadim Mirası" unvanını tam anlamıyla hak eden katmanlı bir şehir yapmıştır.²⁶

²⁶ Mardin'in kadim tarihi ve kültürel kimliği hakkında daha detaylı bilgilere, Dr. Mehmet Talat Şimdi'nin kaleme aldığı "Vakıf Şehir Artuklu Mardin" adlı kitabından ulaşabilirsiniz.